PAX AUGUSTA

ORATIONE

Celebrata

In

ILLUSTRI ACADEMIA ARGENTINENSI

à

JOHANNE ALBERTO PORTNERO.

ARGENTORATI

TYPIS PIGGELIANIS

Anno M. DC. LI.

VIRO

Eminentiâ Dignitatis, meritorum Amplitudine, ſtudiorum Nobilitate

ILLUSTRI

DN.

CHRISTOPH. FORSTNERO
à Dambenoy,

Divi Marci Equiti Splendidiſſimo,

Sereniſſ. Ducis Würtemb. Conſiliario interiori,

ac

Comitatus Montbelgardenſis Cancellario,

Hoſpiti, Patronoque meo maximo

tenue hoc
Oratorii ſtudii ſpecimen
in
argumentum fidemque
obſervantiæ
offero

Johannes Albertus Portner.

*A*VGUSTAM *Pacem nostræ*, Portnere, *parandam*
Differis, eloquio multa docente Tuo.
Rem magnam præstas! non possum audire paran-
Id precor, ut facias, quod didicisti agere. *(tem,*
Augusto sic Pax Augusta *augebitur auctu,*
Et, Portnere, *Tibi porta vigoris erit.*

Ita ex catarrho æger

scrib.

Nobiliss. Dn. Affini meo

Cum bono omine & voto.

Johannes Georgius Dorscheus
SS. Theolog. D.

189

ROBERTUS KOENIGSMANNUS ELOQUENTIAE IN ALMA ARGENTORATENSIUM UNIVERSITATE

Professor Ordinarius, & Facultatis Philosoph. h.t. Decanus.

Lectori Benevolo S. P. D.

MArcus Terentius Varro Menippeas suas, quarum acumen & elegantiam in fragmentis hodie admiramur, ut lectores jucunditate quadam invitaret, multa hilaritate consperſas, variis inſuper inſcripſerat nominibus & vocabulis. Quæ multiformes inſcriptiones, cum ut plurimum proverbii quandam habeant ſpeciem, interdū acutam aliquam & inſignem ſententiam, communis vitæ uſibus accommodatam: ſi quis tamen exactius eas velit rimari, pleraſque ad Romanæ civitatis formam, mores, & instituta, qua publica, qua privata ſpectaſſe, auctoremque conſilia & actiones iſtorum temporum hoc ſchemate interdum obſervabit perſtrinxiſſe. Nec eſt quod quis dubitet, virum hunc, ſcriptorum multitudine & quibuſdam temporum intervallis ſi æſtimetur, *inſigni tranquillitate vita, nulliſque Reipublica negotiis permixtum,* iſta potuiſſe penetrare. Nam & in foro ſe aliquandiu Reipublicæ probavit, inde ad honores provectus, clariſſimorum qui tum vivebant civium floruit amicitia. In civili etiam bello primo Pompeii partes ſecutus, mox ad tutiora conſilia & C. Julii Cæſaris fortunam ſumma cum animi moderatione ſe recepit: atque ex illis tempeſtatibus prope ſolus in portu fuit, fructuſque doctrinæ percepit uberrimos; quum ea tractaret, quorum

& usus & delectatio omnibus esset & actis & voluptatibus anteponenda. Tunc enim gravissimo M. Ciceronis testimonio, Romanos *in sua urbe peregrinantes, errantesq; tanquam hospites, suis libris quasi domum deduxit, ut possent aliquando, qui & ubi essent, cognoscere:* tunc *ætatem patriæ, descriptiones temporum, sacrorum jura, sacerdotum munera, domesticam & bellicam disciplinam, sedem regionum, locorum*; tunc *omnium divinarum humanarumq; rerum nomina, genera, officia, causas aperuit.* His ornamentis & præsidiis effecit, ut nemo doctius de rebus humanis literis aliquid mandaret & memoriæ, judicare nemo posset prudentius. Ex huius Satyris, titulus inter alias, & tenues reliquiæ, eius, quam COSMOTORYNEM, περὶ φθορᾶς κόσμου appellavit, ad nos pervenit. Etsi verò talia nihil nisi conjecturas admittunt; non tamen hic ad gustum meum doctissimorum hominum opinio, qui mundi interitum, perturbationemque rerum omnium in antiquū chaos & confusionem pristinam rediturarum intelligi suspicantur. Ingentis huius machinæ dissolutio accuratiorem philosophiam, & magis serias, nec jocis interspersas, omnino requirebat meditationes. Istorum potius accedo sententiæ, qui civili bello, &, hoc quæ consecutæ, calamitatibus, imperium populi Romani, cui pro magnitudine orbis terrarum existimabant competere nomen, non secus ac Τορύνη sive truâ in olla solet, confecta omnia & commista fuisse, conqueri Nostrum statuent. Et si quis ipsa verba sustineat expendere; bella, unde vestis genus mutatum, munera militiæ, prælia, classes, fluctus deprehendet: imaginem scilicet & seriem istius sæculi. Cùm enim ea nascendi tempora habuisset Varro, quæ, Floro teste, *ut claritate rerum bellicarum magnifica*, ita *domesticis cladibus misera erant, & erubescenda: quum nimia felicitas civiles pareret furores, opes atque divitiæ sæculi affligerent mores:* Gracchorum, qui *primam certaminum accenderunt* facem, reliquas etiam, quos Tribuni plebis excitaverant seditiones, in omnium ore adhuc & recenti versarentur memoria: mox ipse spectavit, novit, audivit, istos

luxu

luxu perditos, *qui magnifico conviviorum apparatu, sumptuosa largitione*, adeoque *modis omnibus, pecuniam trahebant & vexabant.* Idem cum Marii rabie & Sullæ dominatione *fatis admoveri* Romanæ *genti bella* præsagiret *civilia*, horrendis & atrocissimis istis procellis se subduxit. Ad hoc Crassi, Pompeii & Cæsaris conspirationem, quæ paucorum primo, mox unius potentiæ, viam muniebat, inter primos sagacissime odoratus; libro eam, *Tricipitina* inscripto, & ab Appiano I. ἐμφυλ. laudato, prudentibus examinandam proposuit. Republicâ Pompeii & Cæsaris ambitione rursus distracta, ipse partibus accedens, pari tamen, ut supra retuli, prudentia se expedit & felicitate. Tandem, cum Triumviris crudeliter ferocientibus magnam rei familiaris fecisset jacturam; vatem se effudisse expertus; *Nemini fortuna currum missum à carcere intimo Labi inoffensum per æquor candidum ad calcem sinit*: Ipse tamen *adversis rerum immersabilis undis*, ex sævissimis illis tempestatibus in tranquillum se contulit, ubi in eodem lectulo & spiritus eius & egregiorum operum cursus exstinctus est. Talis tamque præclaræ prudentiæ & exquisitæ doctrinæ vir, qui tamdiu in hac palæstra desudans se exercuit, qui Rempublicam, qui præcipuas eius corruptelas & mutationes, cum octoginta & octo natus annos decessisset, & discere poterat & docere: cum non modo *casus eventusque* rerum, *sed rationem etiam causasque nosceret*: cum Cicerone, cuius *prudentia divinatio*, ipse vero *nihil aliud erat, quam ex omni bonarum artium ingenio collecta perfectio*; inter omnes Romanos dignissimus se offert, quorum inter decora etiam Reipublicæ restitutæ honos adjungi debuisset. Quæ certe misella, jure tum exclamare poterat; *Quod enim genus figura est, ego non quod habuerim?* At hi cum fata Reipublicæ praeviderent; alter etiam ea in Catilina, ut ita loquar, differret; luxum, factiones, seditionum & dominationis semina omni nisu retunderent; egregii conatus citra effectum conscientia acquiescere, satis habuerunt. Monere, non corrigere poterant. Ita ubique videmus, alias cogitationes

homi-

hominum, alia ratiocinia; alia divinæ decreta providentiæ, quæ nec capere possumus, nec interpretari fas est. CAIUS JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS AUGUSTUS, prudentissimus & felicissimus Principum ille erat, quem æternum decus & immortalis hæc maneret gloria, ut admirando operi à Deo destinatus, nova fata orbi terrarum panderet. Hic civitatem Romanam, quæ ut ingens navis varia referta hominum turba, absque gubernatore per ætates aliquot, vi tempestatis acta concutiebatur, & ut male saburrata huc illucq; commovebatur, dum clavum rectum tenuit, salvam in portu collocavit. Huius AUGUSTÆ PACIS modum, rationes & fulcimenta, cum brevi Romanæ mutationis repetitione, Dictaturæ Cæsaris, nec non Triumviratus explanatione, & commendatione huius, qua Germania, Dei beneficio nunc fruitur, Pacis, modestaque eius cum prioribus exemplis comparatione, IV. Non. Novemb. hora VIII. matutina, insigni & luculenta oratione recitaturus est, Maiorum dignitate & meritis, suaq; virtute & excellenti doctrina Nobiliss. & Eximius Dn. JOHANNES ALBERTUS Portner. Qui etsi iniquis temporis spatiis exclusus, ob properatum iter, labores ipse suos modestiæ lege judicet: re tamen experiemini, joco quidem olim dictum, τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία: felicibus autem & bonarum artium fœcundis ingeniis, vel paucos dies sufficere, quibus quæ lucem & ætatem ferre possint, procudant. Laudandi exempli, eo quem notavi die & hora, ut frequentes periculum facere velitis, qua par est observantia & studio, Vos, CIVES ACADEMICI, etiam atque etiam rogo. Valete. Scrib. Prid. Kalend. Novemb. M. DC. L.

MAGNIFICE RECTOR, REVERENDA DIGNITATE, CONSILIO, EXPERIENTIA, DOCTRINA CELEBRATISSIMI PATRES ACADEMICI, VOSQUE CETERI GENERE, INGENIO, EXPECTATIONE FLORENTISSIMI AUDITORES.

INter tot mortalitatis noſtræ bona, quæ humani deſiderii vel accendunt ſpes, vel vota conſummant, nullum dignitate illuſtrius, uſu certius, voluptate lætius reperiri, quàm id, quo ſecuritas viventium, & poſterorum ſalus continetur, quod pręterita ſolatur, præſentia conſervat, futura præmunit, conſenſu credimus. Multa habet cupiditas noſtra vocabula, ſed vix pretioſius quicquam, vix humanis auribus gratius, quàm PACIS, cuius ſolum nomen animos audientium percellit, fama excitat, expectatio attollit. Germania exemplum eſto, quam diuturna bellorum mala, & continuæ per triginta annos diſcordiæ eò perduxêre, ut gentile armorum ſtudium tranquillioribus curis poſtponeret, diſceretque deteſtari turbas, ut Pacem pati poſſet. Vitium hoc temporum an morum dicam, quod mortales nunquam præſentibus acquieſcimus, vetera novis, tuta dubiis mutamus, & poſtquam diu multumque erratum eſt, eò redimus, unde diſceſſimus. Ten-

tavimus utramq; aleam, & quid calamitas belli à Pacis usu differret, experiundo didicimus. Vidimus quid licentia armorum posset, quidque audacia, & miseriarū sensu ad cautionem eruditi sumus. Dedimus profectò grande patientiæ documentū, grande vicissitudinis humanæ specimen, & quàm instabili cursu res mortaliū ferantur, propriis malis docti sumus. Non validissimi nos exemplum præbemus aliis, quò sua rectius componant, & fortuna multis rebus ereptis usum nobis dedit benè suadendi. Conversis ad restitutionem concordiæ consiliis omnium votisque, incerta & periculorum plena sine cura habeantur. Redeant cum Pace Pácis artes, & studiorum honos, & frequens toga, ferri, quia stringi desiit, cupido evanescat. Salve Pallas, non horrida & sago minax, non adversa manu hostem feriens aut fundens, sed placida, & amica literis, benigna Musis, propitia doctrinis. Agnoscimus cultum Tuum, & mite pectus ex habitu æstimamus. Serva hæc ora, hos vultus, nec residere in iis patere, rubidas cruoris maculas, nec redire colorem, quem grata candoris temperantia diluisti. Compotes facti votorū nostrorum, quid habemus aliud precari, quam ut hanc felicitatem ad ultimum vitæ spiritū nobis perferre liceat. Absit invidia verbo, &

civilia

civilia bella sileant, nũquam ab externa vi, nunquam impendente alienæ potentiæ metu prostrati territique sumus, adversum Romana, barbaraq; arma incõcussi invictiq; stetimus, hostes sępe bello fregimus, cecidimus, evertimus, sępe pace vicimus, conciliavimus, servavimus, nunquam Marte aperto pulsi, nunquam artibus externis capti sumus. vires peregrinas, inimicorũ insidias sustinere Germania potest, timere non potest, modò sit perpetuus huius, quâ potiti sumus Pacis amor, & civilis cura concordiæ. Sat odiis iræq; datum, egregii bellorum fines, quotiens paciscendo transigitur, & merces belli, conditionum æquitas, finis certaminum salus patriæ quæritur. Accepimus, quod sperare non licuit, quod tot suppliciis precibusque, tot annorum impendiis ac curis quæsivimus, non expectantibus è cœlo in sinũ delapsum est. Maiorum præsagia, superstitum vota, posterorum fidem vicit Fortuna nostra, quam æterna bonitas direxit. Voces aliis & verba suppetunt, memorandis felicibus, & mutam aliorum infantiam impetus haut se retinentis gaudii resolvit, & lætis nasci spontè solet Oratio, non arte accersi. At hic temperandum linguis, hic digitus labiis admovendus, stupor est, quo magna coluntur Numina, nec divina auxilia humani oris

præconia admittunt. Abſcedat hinc, quicquid ſermone promtum, ingenio expeditum, induſtriâ exquiſitum, venuſtum cultu, ſplendidum apparatu, jucundum auditu eſt. Nihil quale antea dicamus, nihil enim quale antea patimur, inuſitata in Rempublicam merita inuſitatis elogiis honoranda. Abſtinebat prudentiſſimus quiſque, & tot pereuntium exitiis ad præcavendum exterritus à mentione fortunæ publicæ, quæ per adverſa aut turbida inter infenſos & obnoxios nunquam invidiam, rarò infamiam effugit. Secreti omnium queſtus, vis in aperto, dolor in abdito, eò acrior, quia tegebatur. Res hodie vertere, nihil occultum, nihil obſcurum eſt, fiducia pacis laxavit animos, & innoxiæ libertatis uſum ſeculo reddidit, ne ſicut publica mala diſſimulatione utebantur, ita fructus ſecuritatis noſtræ ſilentio detereretur. Neque deerunt temporibus hiſce magna ingenia, quæ ipſa tranquillitas, & in quanticunque operis pretium per ſe ſatis efficax ocium concitabit. Romana magnitudo, libertas Græciæ parcioribus deinceps ſtudiis celebrabuntur, exemplumque compoſiti ſtatus Germania requirentibus dabit aut promittet. Sic ominari interim lubet, dum omiſsâ memoriâ prioris mali, ac teſtimonio præſentium bonorum, antiqua mihi

& con-

& conceſſa huic ætati tractabuntur. Quanquam enim nihil par huic noſtræ Paci, nil ſecundum omnis ætas, omnis noverit antiquitas, dedit tamen pactionum exempla, quæ tùm magna & Divinæ virtutis, nobis quoque pro miraculo habentur. Et ne ſupervacuis aut alienis utar, quantum in hoc, quod ſuſcepi, argumento PACIS AUGUSTÆ, vel fortunæ ſpecimen eſt, vel ſolertiæ documentum! Magna res Romana tunc, & imperio, terrore, famâ ſupra omnes alias potens, non æmuli in latere, qui invadere, non hoſtes in proximo, qui turbare poſſent. Quod in partes tamen itum eſt, quod in media terrarum pace quietis exteris, aut pugnare non auſis, ante Romana mœnia ſanguis manavit, & adverſi enſes fulſere, civili rabie, non externis odiis effectum. In Rempublicam verſa civium arma, & certamina de Principatu libertati publicæ non imperio nocuerunt, & cùm unus omnia teneret, nemo contra nitebatur. Promtũ id populo, eò potentiæ evecto, ut illæſis limitibus aut firmatis, integris viribus abuti, exteriſque longinquitate aut metu cohibitis tutò ſecum diſſentiret, & in gratiam reverteretur. Tutum victori, nullum hoſtem, niſi quem ſpes règni & cupiditas dediſſet, nullam niſi cognatam aciem, àut cognitã experto,

cui nullæ, nisi de amicis, sociis, concivibus victoriæ, nulli nisi de subacta libertate ac Republica triumphi. Non interrupit tum Germania civilis dissidii fluctus, & Parthorum ac Pharnacis insidiæ ac damna, postquam internæ paci prospectũ brevibus momentis vindicata. Noster in arduo & molestior status, nos sęvas acies, perpetua discrimina, fallaces amicitias, bellis civilibus juncta externa ac plerumq; permixta tot per annos toleravimus. Innexa patriis motibus peregrina studia, illigatæ opes, involuta consilia, & quoquò oculos mitteres pax cruenta, vel pace suspectâ tutius bellum. Multis arma pro solatio, præda pro stipendio, utilitas pro Jure, fortuna in consilio, aliorum salus in certamine, aliorum pernicies. Quæ obliterata pace aut composita meminisse inconsultum, exprobrare flagitiosum, occupatis omnium curis in abolendo dolore irâque & priorum temporum necessitatibus. Quam dicendam nunc suscepi, PACEM AUGUSTAM, quanta brevitate fideque potero in præsens exponam. De amplitudine illustris argumenti nihil pręfari opus est, nisi me cum veniâ vestrâ, AUDITORES FAVENTISSIMI, vocabulum istud non tàm ad complexum illum, ambitumq; Pacis, quà nimirum totum vastissimæ molis corpus tuętur, Oceanoq;

aut

aut amnibus longinquis fines Romanæ ditionis ſepit,legiones,provincias,claſſes,munimenta regni inter ſe connectit,reſtringere; quàm ad interiora potius ac vera ſolidaq; eius momenta referre, ac Jus apud cives, modeſtiam apud ſocios, Urbem ipſam magnifico ornatu, ceteraq; ſeu inſtrumenta Pacis, ſeu præſidia ſignificatione illius nominis comprehendere. Nam ut domi pacem regere vacaret, cum exteris tranſigendum fuit, ut externa quieſcerent, inteſtina componenda erant, ſic utraq; Pax per ſe imbellis, altera alterius auxilio ſubſtitit. Vos, AUDITORES BENEVOLENTISSIMI, de quorum æquitate dubitare nefas, humanitatem in tali conſeſſu requirere injuria virtutum fuerit, quantâ poſſum animi ſubmiſſione, rogo, ut, quàm frequentes ad me audiendum confluxiſtis, tàm benigne & patienter pauca proferentem, audiatis.

Ut autem inde Oratio mea proficiſcatur,unde hæc omnis cauſa PACIS AUGUSTÆ ac neceſſitas cœpit, nihil à veritate devii, aut à ratione alieni dixerit, qui Romanæ libertatis vitia cum initiis ipſius nata,progreſſu aucta, inclinatione patefacta in exitiū tandem eius adoleviſſe exiſtimaverit. Non enim à Gracchanis demum

tumul-

tumultibus aut infestis Marii Sullæque armis prima patres inter ac plebem certamina exarsere, nec Cæsare Pompeioque, quamvis diversa obtenderent, iisdem tamen propositis patriam lacerantibus distrahi primum civitas factionibus, secerni studiis, dividi partibus cœpit. quarum semina coæva ipsi Reipublicæ finem non nisi in eversione eius invenire. Evenit plerunq; in plurium statu, ut principia eius negligentiore curâ, fundamenta minore consilio habeantur, sive hoc ab indole rerum humanarum, quæ nunquam eodem semper loco consistunt, sive ab incogitantia constituentium est, qui lætitiâ novæ libertatis, quam arripere ut plurimum quàm ordinare malunt, aut præposterâ beatissimi status imagine confusi, aut ignorantiâ temperamenti civilis in transversum abducti ad utilitatem Reipublicæ hebetius, quàm par est, respiciunt. Sanè quicquid in causa fuerit pridem à peritis adnotatum constat, Senatum populumque Romanum circa originem ac primordia nascentis libertatis usque adeò impegisse, ut postmodum erroribus illis nec diuturnitas temporum mederi, nec fortuna Urbis obsistere, nec ingenia prudentum prævalere potuerint. Unde plus querelarũ semper, quàm remedii, plus anxii doloris, quàm efficacis levamen-

vamenti, irrito plerunque & improſpero conatu, abſumtum. Quamvis enim Civitas in omnium figurarum ingenia ſe velut Proteus converteret, quamvis temperandæ Reipublicæ vias aut ſollicitè tractaret, aut argutè comminiſceretur, quamvis adverſum nimios & pręferoces propugnaculis quibuſdam & præſidiis ſe tueretur, tamen ad ultimum irruentibus mutationum tempeſtatibus conceſſit. Diſſociabile enim votum Optimatium ac populi, & aſſidua pugnandi conſuetudo vix coire patiebantur, quæ utilitatum æſtimatione, aut affectuum impotentiâ disjuncta erant. Hinc certamina potentiũ cum multitudine, atq; huius odium in nobiles ac opulentos, hinc arcana nova, nova ſimulacra modò callidè excogitata, modò providè adhibita, modò prodita incautè. Nihil moderatum uſquam, nihil medium, verum alternis aut crudele regnum, aut miſera ſervitus obtinuit. Plebes non contenta ſuis Magiſtratibus Patrum quoque faſces, & auſpicia ambire, neq; liberam ſe credere, niſi omnia in omnes licerent. Nec Optimates concedere furentium veſaniæ, &, ſi modus excedendus eſſet, malle ſuis quàm adverſis ſupereſſe animos. Utraque autem pars diverſis artibus pro ſe niti. Patres non ſeveritatem ſemper, ſed in-

dustriam interdum atq; mansuetudinem præferre; & seu flecti mallet populus, seu frangi idonea consilia meditari. Religione timidos, imperio feroces, facundiâ simplices, conciliare simul & terrere, minora dare aut offerre, ut maiora servarentur, vim imperii nec intendere nimis, nec promiscuè remittere, sollertia nonnunquam & calliditate occupare sępius multitudinem, quàm oppugnare, jura prius officiorum, quàm insignia largiri, Tribunos dissociare, mulcere vulgum, aliaque retinendæ dominationi, & excludendæ à Republica plebi commenta admittere & usurpare. Nec populus sibi deesse, verum Tribunis ad atrocissimos quosq; motus impellentibus instare cœptis, urgere successus, ubi modica impetrassent, maiora affectare, nihil altioris consilii separatum, clausumque velle, præferre libertatem, & libidine uti, privatas cupidines ante periculum & fidem publicam ducere, injurias ulcisci & inferre, insita mobilitate ingenii non urbi suæ, non legibus satis favere, magnam virtutem inimicam æqualitati, auri vim & opes libertati infensas, civilem potentiam & magnitudinē suspectam fingere aut jactare, & adversa omnia contra adversos agere aut moliri. Hæc non unius anni aut ætatis jurgia cum imperio civitatis continua-

nuabantur, creſcebantque cum magnitudine gentis,donec accedentibus ad perverſam illam diſſidendi lubidinem viribus illa civiliũ diſcordiarum pravitas à verbis ad manus, ab animis ad arma, à conviciis ad cædes, à concione ad campum devolveretur. Ne quid interim de legum irreverentia commemorem, ne de negligenter habitâ diſciplinâ Curiæ, ne de Magiſtratuum aut inæquali communicatione, aut infenſis æmulationibus, ne de temperatione Ordinum, quæ nec ſufficienter conſtituta, nec inter diſſidentes unquam ſatis culta eſt, ne de Dictatura dicam,quæ tuendæ libertati ab initio reperta, in perniciem illius tandem ac deſtructionem valuit. In his autem certaminibus fieri non potuit, ut iidem ſemper prævalerent, ſed ad alios ſubinde atque alios fortuna, velut domicilium mutaret, ſe tranſtulit. Nam & vires, unaquæque pars, & animos ad contentionem afferebat, populus maiores, ut qui in Republica numero, tumultu, armis ferme potior, ac prior erat. Ratio enim ac dignitas cum Patribus, vis ac robur à multitudine ſtabant, quæ inermem ac invalidam maieſtatem, ubi diſcrimini permiſſa eſt,facilè opprimit & calcat. Neminem tamen adhuc ea rabies corripuerat, ut arma Patriæ aut faces inferre, ut minari Civibus

auderet, nondũ cuiquam votum contra Rempubl. aut animus, ſed omniũ in libertate communi & ſalute maximus conſenſus. Honores intra civilis præſcripti formulam menſuramq; petiti aut recepti, munia nec avarè habita, nec inſolenter retenta, ambitum & prehenſationes & flagitioſas Magiſtratuum nundinationes innocentia illorũ temporum ignoraverat magis quàm vitaverat. Nondũ Dictatura in ſpeciem regni tranſierat, & Decemvirorũ qui immania ſpirabant, pœnâ aut exilio ſatisfactum Reipub. Mutabantur ſanè Magiſtratus, quò plures ſumma officia capeſſerent & plebs molliretur, mixti Conſulibus Tribuni & numero aucti. Leges latæ ſine ſanguine, conciones habitæ ſine periculo, Senatus ſine metu, Civilium bellorum nomina & probra ſummi pariter infimique ignoraverunt. Virtutis ac gloriæ unum omnibus & commune ſtudium, quamvis diversâ viâ incederent, ac una intra mœnia viventibus idem pro Patria feruor, nec hoſtis niſi publicus timebatur. Sincera illa & nulla peregrini moris imitatione corrupta domeſticæ probitatis rectitudo, dum civium affectus ſociali copulâ continuit, diſcrimina novæ libertatis & exitia tamdiu diſtulit, quamdiu ſuis contenta finibus Roma nulla niſi intra Italiam arma, nec ditionem niſi

finiti-

finitimam mœnibus habebat. Sed felicium armorum curſus, depulſus Italiâ Pœnus, & mox in Africa everſus, imperium ultra mare prolatum, & modicæ originis vires brevibus ſpatiis in immenſum auctæ, quantum adverſus exteros munierunt urbem, tantum diſciplinæ detraxerunt. Beatum populum cenſeres, cum triumphalis agricola à rure in hoſtem, ab hoſte in rus feſtinaret, cùm invictæ illæ & cœleſtes animæ Fabricii, Camilli, Decii domeſticam parcimoniam autoritate exemploque tuerentur, cum vicinæ gentes adhuc vincerentur, quæ captæ non caperent, neq; quicquam transmarinum in Urbem inferrent. Verum hic quoque fortuna ſua Reipublicæ vitio fuit, & devictarum nationum opes maſculam victoris populi virtutem infregerunt. Ambitionem, vanitatemq; Græcia, levis gens, & profeſſione ſapientiæ quàm operibus clarior, perfidiam Africa & artes Punicas, avaritiam regna teſtamentis capta, luxuriam & ingentes impenſas Aſiaticæ opulentiæ ſpolia invexere. Atque utinam hæc vitia, hæc dedecora in ſupplicium hoſtibus vertiſſent, quibus reddi ſuas artes oportebat, & malignitatem ſuis moribus puniri. Verum tota illa contagio, & contractum diverſas per terras virus ceu noxia quædam lues ſtatu urbis,

ſacra libertatis, vitam Civium perculit, invaſit, penetravit. Cuius mali jam ſpecimina extabant, quæ cùm apparere cœperunt, ſerò præcaventur. Conſulare jus non intra veteris inſtituti temperantiam coërcitum prorogari ſtudiis, exponi auctionibus, differri invidiâ, adimi odio, deferri gratiâ. Mox militia in laſciviam, provincia in quæſtum, civile regimen in dominationem verſum, Gracchique & Saturnini turbatores plebis non legitimâ ſeveritate, verum privatorum armis, & vindictâ non tam utili in præſens, quàm in poſterum exemplo nociturâ oppreſſi. Atque, ut incendium, ubi flammas ſemel per circumjecta diffudit, nec obruitur ruina nec ſatiatur copiâ, nec ſpatio extinguitur, & ubi primum invaluit, proxima quæque corripit atque abſumit, ita fatum Reipublicæ Romanæ poſtquam totum ſe inſinuavit Civitati, non per intervalla temporum & ſpiramenta, ſed continuo, & velut uno ictu Rempublicam exhauſit. Lenta eius initia, veloces progreſſus, & in fine precipitium. Jam favere ſuis malis populus, & ignoſcere furoribus auſus eſt, idem facere partes promtus & ſequi. Neque ſua patribus gravitas, ſed queſtus & venales ſententiæ aut potentioribus addictæ, quorũ molitiones primi omnium experti ſunt, qui

qui ſuſtentarunt. Hac occaſione ſenex Marius, victoriarum præmiis, honorum inſignibus, triumphalibus laureis contra Patriam uſus, ſic hoſtes Reipubl. proſtraviſſe videbatur, ut ſibi omnia ſubjiceret, ſic externam vim propulſaſſe, ut domeſticam in ſe traheret, melior omnino miles quàm civis, Imperator, quàm Conſul, & caſtris utilior quàm urbi. Conſularia tùm primum funera conſpecta, & ſacroſanctis inſignibus injectæ per injuriam manus, neq; profuit cuiquam vel exacta honeſtè ætas, vel affectus in Rempublicam aut fides. Sic temporibus illis populare creditum, quod ſordidum, quod deforme eſſet, mercedibus arma non cauſis geſta, conditiones opibus non animis æſtimatæ. Nihil tamen miſerius in tantis malis quàm ipſa viciſſitudo. Non triſtia lętioribus interſtincta ſunt, ſed durioribus cumulata, nec pręſentia placebant, & deinceps graviora timebantur. Urbe pulſus Marius, ut capta potiretur; abrogatum Sullæ imperium, quod armis repeteret. Tribuni Conſuleſque alternis cladibus cadebant cędebantque. Nihil medium inter perdentium iras & dolores pereuntium, alii ſanguinem aliorum hauſere fuſuri noviſſimè ſuum. Ipſo Capitolio civium manibus oppugnato non delubris ariſque Deûm, non ætati

ſexui-

ſexuive parcitum, quin profanatis pollutiſque cærimoniis, violatis ſacris ant neglectis victi ac victores in omne nefas ruerent, ſpoliiſque direptæ urbis ad licentiam, & ſævitiam uterentur. Horum motuum pars Pompeius, adoleſcens virilia, privatus intoleranda, agitaverat, cliens Sullæ & imitator, alienæ potentiæ adjutor & hęres, compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis, potens illecebris, frequens officiis, verecundus in imperando, commodus in parendo, & quæ rara in magnis animabus ſocietas belli paciſque artibus æquè inſtructus. Maieſtatem ſine ſocio, dignitatem ſine æmulo, ſecuras opes, gloriam ingentem volebat. Aequalitatis amans, ſi ipſe emineret, parem nec agnovit, nec admiſit. Huic oppoſitus fatali quodam inſtinctu Cæſar, cui alta & erecta ad ſpes novas indoles, ductique è prioribus turbis ſpiritus, qui mox maiores concitarent. Strenuus adoleſcens, felix candidatus, profuſus largitor, animoſus promiſſor, ſeu telum res, ſeu ſtylum poſceret, æquè validus, intentus, expeditus. Juvenis honorum impetratione ſenes, privatus Conſulares in omen pariter ac ſpecimen futurorum pręvenit, vicit, anteivit. Conſiliis varius, votis immodicus, eventu clarus. Mirus inſuper artifex novam comparandæ dominationis ra-

tionem

tionem peritè iniit, cautè tractavit, fortiter executus eſt. Diſçordantibus qui tùm rerum arbitria diſpenſabant, nullum viderat invadendi regni locum, contrariis ergò artibus experiri fortunam, inſtruere conatus, juvare propoſitum aggreſſus eſt. In concordiam reducit diſſidentes, & cum illis de imperio terrarum, de provinciis adminiſtrandis, de regendis exercitibus, paciſcitur, ut quod trium in Republica potentium conſenſu decerneretur, fatum Civitatis ac lex foret. Neque quicquam Triumviris iſtis minus quàm emolumenta publica curæ, dum intenti ſuis quiſque rebus ſinguli contra libertatem omnium niterentur. Vanus hîc Craſſus cùm fœdus iſtiuſmodi admiſit; Pompeius incautus, qui accepit; Cæſar callidus, qui inſtituit. Et diverſa quilibet ſpectabat. Magnitudini Pompeius fulcimenta, Craſſus opibus augmenta, Cæſar potentiæ munimenta conquirebat. Aequè conſenſus Triumvirorum, æquè diſſenſus Reipubl. formidabilis, alterius machinis libertas petebatur, alterius armis incolumitas, & tertius non Romanas tantum fortunas, ſed exterorum quoque opes voto, ſpe, cupiditate devoraverat. Dum communis amicitiæ fideique pignora & utilitates ſupererant, ſpecies pacis & imago inter competito-

res imperii mansisse videbatur, ruptis semel vinculis in fatale Urbi bellum, & cædes & fugas ruebatur. Pompeius studiis civium & inani veteris gloriæ nomine, ac quod maximum harum partium robur pulchro tuendi status titulo valebat. Cæsari legiones pridem obstrictæ ac in votum usumq; armorum Galliarum certaminibus duratæ, clara inter gentes fama & successibus aucta, ultionis ardor, qui ignavos quoque animos accendit, profugorum tutela & nihil arduum fatis vires confirmabant. Pompeius decretis & sententiis atrox; Cæsar vi manuq; promtior. Plus coloris Pompeianæ partes habebant; Cæsarianæ plus sanguinis. Sapientibus mens cum Pompeio, cautis affectus in Cæsarem, ceteris cum fortuna fides fuit. Nimis properus in amplectendis partibus Cato; nimis inconsultus in æstimandis Cicero. Et quid mirum judicium prudentum in tanta rerum perturbatione aliquando defecisse, aliquando hæsisse. Pompeius aliorum consiliis regebatur, Cæsar suis omnia regebat. Illius victoria crudelior, & Sullani æmula regni timebatur; huius lenior, sed exitiosa libertati. Pompeius suâ potius culpâ, quàm fortunâ lapsus; Cæsar ratione & industriâ victor. Hic clementiam victis præstitit, ut volentibus imperaret; salutem deditis,

ut ob-

ut obnoxii ſervirent. Dictaturam ſuſceperat, quâ regnum tegeretur; ſacerdotii religionem, quæ ſecuritatem firmaret. Princeps in caſtris quàm curiâ tutior, beneficii invidiâ oppreſſus, cuius gratiam meruerat; unde præſidium petebat, periculum expertus, triumphator Pompeii, Pompeianorum victima: fruſtra reliquias partium viciſſe lætus, cùm in Civitate togatorũ factio ſupereſſet, quæ locum invadendi quæreret. Pacem cogitaverat, cuius inſidiis tolleretur, favorem Patrũ captabat, quorum odiis ſuccumberet; clementiâ utebatur, cuius pœnas daret. Reperti enim qui libertatem vitæ anteferrent, qui hoc beneficium odiſſent, qui perire quovis modo mallent, quàm ſic ſupereſſe. Quærebatur parricidio prętextus, quem inviſum publicè Tyrannidis nomen facilè ſuggeſſit. Non enim pro Dictatore habendus videbatur, qui hunc ſtatum non haberet pro Republica, nec parcendum illi, qui civibus non didiciſſet parcere. Jactabantur ſpecioſa, & veteris Græciæ exempla in rem maximè alienam trahebantur. Bruti multa mentio, ſed neque hæc Roma, quæ Tarquiniis ſeriò carere poſſet, neque illud ævum, quo Bruti naſcerentur. Mors unius omnium culpam luere non potuit, omnium enim negligentiâ acciderat, ut unus imperaret. Liberta-

tem reparare non potuit Civitas, quæ ſervitutem ſemel admiſit, nec averſari ſervitutem, quæ Dominum accepit. Nam quia nihil priſci & integri moris, ſed ad patientiam Dominorum, ad mutationem rerum converſa omnia, veteris Reipublicæ, nec ſpes ultra ſupereſſe potuit, nec uſus. Cuius rei fidem, quæ interitum Cæſaris ſecuta ſunt, fecerunt, & tot vulnera non tam Dictatori Julio, quam tranquillitati publicæ inflicta deniq; compertum. Nec enim omnium conſenſu tantum facinus, ſed paucorum impetu patratum, neq; autoritas Senatus aderat, cuius hæc cognitio, neque juſſum populi, de cuius Jure agebatur. Ipſa autem cædes diverſis animis accepta. Quidam cecidiſſe Patriæ Parentem, ſpem Imperii ac decus, gemmam ſeculi, miraculum humani generis occubuiſſe, irriti lamentabantur. Aliis ipſa facti audacia placebat, illo ictu ruptam tandem patientiam, vindicatam libertatem, litatum Reipublicæ unius nece diſſerebant. Sic in civitate, quæ nec libertatem capiebat, nec ferebat ſervitutem, prout quilibet in Cæſarem animatus erat, varie pronunciatum. Exurgebant mox maioris omina procellæ, & ex momentanea quiete in nova pericula prolapſura res Romana timebatur, cui tot diſſidiis, tot præliis nondum Dominus re-

pertus

pertus, quem in abdito ſervatum fata recondebant. Reſtituta ſibi jam Reſpublica videri potuit, ſi Rege cæſo regnum ſimul ſublatum, & cruento illo ſtylo non unus actus, ſed tota fabula confecta fuiſſet, niſi aut Pompeius filium, aut Cæſar tam ambitionis quàm nominis heredes reliquiſſet, niſi revixiſſet Pompeianorum cauſa toties jugulata, & adoleſcens Octavius invidioſam Parentis fortunam & vindictam in ſe recepiſſet. Qui, quò minus à Romanis obſervabatur, eò magis ipſe ſe firmabat, & privatus militem ſcribebat, cuius opera extolleretur. Patrum mirus tepor, nec audebant ſatis, nec providebant, media ſectati potius quàm optima conſecuti. Brutus & Caſſius perfecto demum ſcelere magnitudinem eius penſitarunt, neque ullibi præſidium, quàm in Optimatum conſcientia reponebant. Antonius Conſulatu ad impotentiam, teſtamento Cæſaris ad rapinas turpiter abuſus, ſimulatione ulciſcendi Cæſaris exercitus invaſit. Pompeius ſpeculatus ceterarum partium fortunam, ut ſe velut tertium illis interponeret, pro libertate aſſerenda ſervitia armavit, nihil ex ſumma Parentis fortuna niſi nominis hereditatē & invidiam cauſæ adeptus. Octavius autem inter metus hoſce aut terrores tutius inſurrexit. Pro Senatu primum, mox in-

dignè habitus, cum Antonio & Lepido contra illum nitebatur, ut istorum humeris ad Orbis terræ Principatum eveheretur. Præter enim hoc nihil aliud quærebat, nihil intendebat. Dominationem Patriæ non cladem minabatur, salva illi cuncta relicturus præter libertatem. Antonius impatiens prelati Cæsaris Urbem, Italiam, provincias miscebat, & ceu tempestatis quendam nimbum in Octavium concitabat. Ille quid? obniti fluctibus, occurrere periculis, labores spe præmii tolerare, inimicitias temporibus, amicitias utilitatibus remittere & imputare, destinata secretò, effecta temperanter habere, blandiri civibus ut faverent, patres fallere, ut conniverent, legiones fidas sibi facere, ut defenderent. Ab armis tutelam, ab ingenio consilia, à fortuna vigorem sumere. Non diffidere initiis, non efferri, & hæc rudimenta sua non opera ducere. Favebat Optimatibus, ut Antonium premeret; fovebat Antonium, ut illius operâ Rempublicam subigeret. Pro parente primum pietatis specie, mox, ubi satisfactum ultioni, pro se nitebatur. Pompeium differebat, ut incautum deleret, & primam vincendi artem in victoriæ delectu ponebat. Certam quàm citatam maluit, & dum lentè festinavit, omnia paulatim in se traxit. Pacem

interim offerre aut concedere peritus, quæ armorum oblivionem mentibus induceret. Vim ostentare sæpius, quàm inferre, neque virtute in abruptis, nec prudentiâ in dubiis, nec fiduciâ in extremis destitui. Lepidi ignaviam inermis; Antonii luxum armatus castigavit, ut nec ille molestus æmulatu, neque hic pace nocentior esset. Flagitiorum culpam interdum, suspicionem rarius vitavit, nihil abnuens, dum dominationis adipisceretur. Proscriptiones condere & detestari, fœdera sancire, & dissolvere, nuptias contrahere & rescindere. Interim ad vim Imperii non occupandam magis, quàm usurpandam procedere. Victis, qui Parentis manibus graves agitabant, ceso, qui potentiæ solus obstare videbatur, Antonio, fasces Reipubl. ac munia capessere. Jamque plana ad dominationem via, cum nec libertatem Civitati reddere consultum, nec regnum omittere, tutum esset, quorum alterum inutile Urbi servire paratæ, alterum Octavio periculosum. Confugiendum quippe ipsi erat ad Imperium, cùm preteriisset tempus, quo concupiisse videri poterat. Obsecutus igitur fortunæ invitanti, Paci belloque providere, ne hoc vix oppressum resurgeret, & illa, ut quàm maximè valida & diuturna esset. Talis autem esse debuit, quæ non urbem

urbem tantum, aut illius ſtatum tueretur, ſed quæ univerſum maximi Imperii corpus muniret ſecuritate, includeret limitibus, illuſtraret opulentiâ, quæ ob amplitudinem ambitus, regimen partium, diſpoſitionem membrorum AUGUSTA, id eſt, ſacra, æternaque meritò haberetur. Cuius appellationis honor & gratia Autori ceſſit, qui illud nomen eò tranſtulerat. Poſtquam enim ocii dulcedine boniſq; deliniti, & formâ modeſtiâque Principatus capti æſtimare ſtatus ſui commoda paulatim cœperant, omnia obſequioſæ ſolertiæ inventa, & ingenioſi cultus vocabula in Principem congeſſere. In quibus AUGUSTI illud eminebat, ſacrum verè nomen, neque ulli ante ipſum alii delatum, cùm in libertate tituli eiuſmodi inter pignora fortunæ publicæ condantur, quæ communicare ſingulis in tutum. Singulare enim hoc & venerabile elogium eſt, ac proinde gentium arcanis meritò annumerandum. Ut enim tota Maieſtatis, quæ imperiorũ forma eſt, vis atque dignitas in ſanctitate eius ac auſpicio conſiſtit, ita ſigna eius atque ſymbola magnâ reverentiâ tractanda ſunt. Sed in novi ſtatus inſtauratione neceſſarium omninò videbatur fundamenta eius ac initia divinitatis quâdã effigie illuſtrari, cuius longè ſupra pompã & externi ſchematis

ſplen-

ſplendorem uſus eſt, & quod ornamentũ antehac Imperii, firmamentum poſtmodum & robur eſt. Nec improvidè illius vocabuli ſignificatio in præcipuum Auguſtæi imperii ſpecimen, PACEM ſcilicet TERRA MARIQ. PARTAM, appellatione commodâ translata eſt. Cuius prima tunc & ante omnes cura, & ex ea Reipublicæ. Quæ niſi ad condendas leges, conſervandam diſciplinam, ordinandos cives, ſecuritate quapiam & ocio fruatur, raró domi tuta, & adverſus exteros munita eſt. Ut enim civitas non armata tantum ſit adverſus hoſtes, ſed præclaris quoque artibus ac ſtudiis inſtructa, id eſt, ut perfecta prorſus, ut beata ſit ac felix, diſtincta belli tempora ac Pacis habeat oportet. Nam ſi bellicoſa ſemper & in armis agat, nunquam tota coaleſcet, nunquam legibus & ſalutaribus præceptis imbuetur. Pacis tantum ſtudiis inſtituta, neque fines obtinebit alienos, nec tenebit ſuos. Romæ autem, ut in nondum robuſto corpore multa adhuc vulnera latebant, quæ tegenda, ne paterent, mitiganda, ne dolerent, perſananda erant, ne recrudeſcerent. Multum illis odii invidiæque, ut mos vulgi fert, in imperantem, qui quantumvis bonus, & humanitate, gratiâ, munificentiâ provocans officia aut reddens, lividis maledicorum linguis

petebatur. Ne de casibus belli fortunâq; nunc commemorem, quæ, ut semper ancipiti in loco, ita aliquando, & tum quidem maximè periculosa est, cùm, quod fieri in castris, & ubi manu omnia geruntur, amat, quæ provideri antequam eveniant, vix possunt, postquam evenere, difficilimè curantur. Ne de existimatione Principis dicam, cuius prima illi sollicitudo, & bellis, ubi dubia sors est, ac eventus incerti, maximè periclitatur. Urbs ipsa, Provinciæque ceteræ continuis armorum malis confectæ placidum imperium ab unius moderatione expectabant, abolitis quæ tributi aut stipendiorum nomine exigi aut offerri solita ipso bello gravius tolerabantur. Hinc AUGUSTUS pacis ipse appetens, & civilia desideria expleturus omnia ad PACEM comparare. Vim externam removere limitibus, terrere præsidiis, arcere munimentis. Prohibere motus peregrinos & speculari, arma cavere, nec pavere, inquirere aliena, occultare propria, socios fide non potentiâ metiri, causæ magis æquitate quam specie niti, Romanæ exemplum PACIS commendare Orbi & communicare. Terminos Imperii servare magis quàm extendere, qui mole sua aucti ægrè jam tenentur, quos si longiùs proferas, dissolves aut rumpes. Magnum

nimi-

nimirũ potentiæ in modo eius firmamentum. &, uti flumen intra ripas concluſum profundiore alveo fluit, & ingentium navigiorum ſępe capax eſt, diviſum latè brachiis, & per campos variè diffuſum in paludes plerunq; degenerat, & ſtagnantes ac inutiles lacus; ita magnæ opes ſparſæ ut plurimũ, & interjectu medii alicuius imperii, ad defenſionem ſui tutelam imbelles, exiguæ haut raro vires, quia unitæ ſunt, fortiores habentur. Interim Auguſtus conſiliis externa frangere aſtu aut differre, fidem peregrinam caute, amicitiam honeſtè habere obſides, in robur pactionum, exterorũ Regum ſobolem obſtringendæ venerationi retinere. Famam ſui per ignota, vim per proxima, amorem apud omnes circũferre, ſępius terrorem hoſti quàm potentiam opponere, bella non niſi neceſſaria, prælia non niſi opportuna, victorias non niſi glorioſas approbare, munire interna, conciliare vicina, retinere ambigua, placare turbata, inter artes Pacis erat. Quò pertinebat cumprimis, ut miles ocio laſcivire ſuetus, non amare tantum quietem, ſed & colere inciperet, ut cives, ſocios, provinciales, non manu magis promtos, quàm ingenio exercitatos, ſubactos uſu, compoſitos diſciplina in neceſſitates belli & honorem PACIS æquè validus & magnus

 Prin-

Princeps passim reservaret. Hinc non largitionibus inescare castrenses animos non parcimoniâ offendere, inter munificum Ducem & severum Imperatorem medium se gerere, & donis non redimere securitatem, sed obligare fidem. Stipendia sine onere civium, & sine injuria præbere, ærarium militare certo potius ordine, quàm magnitudine vectigalium augere, quod, si parcus dispensator & fidelis præbitor accedit, mediocre magnas sæpe opes usu superat aut æquat. Huc provinciarum regimen inprimis spectat, in quo non tam Civium ingenia & mores, quàm provincialium indolem observabat, quæ in tanta ditionum amplitudine, nec eadem est semper, neque ab iisdem regi potest. Aegyptus mobilis animo, facilis in res novas, magno alicui & elato viro minus tutò committi videbatur, qui nationem spontè in turbas proclivem, horreum Romanæ Urbis populi favore subnixus occupare posset. Cęteræ Imperii partes ita distributæ, ut potentiores ipse tueretur; specie levandi oneribus Senatus, sed revera confirmandæ dominationi, imbelles autem & obnoxias populo regendas permitteret. Præfecturas quoque mira arte ita ordinavit, ut & à se omnes dependerent, neque populo exactionibus aut quæstu graves essent.

Cuius

Cuius instituti usum, damnum illud in Germania acceptum comprobavit, quod socordiâ præfecti avaritiâque contractum, tribus legionibus Rempublicam & possessione Germaniæ Imperium privavit. Id autem altius consilium, quod præcipuis bellorum non Duces è Republica petitos, sed à domo sumptos providè præfecit, ut & nomen ac fortunam regnatricis domus novis subinde radiis dispergeret, & militem sibi fidum heredibus quoque obligaret, ne illius sobolem & sanguinem negligeret, cuius maximâ virtute & amplissimis beneficiis ornatus esset. Hinc militiæ laboribus teneros adolescentes additis sub specie obsequii rectoribus formare ac instituere, hinc exemplo suo & præceptis juvenes ad ornamenta pacis & bellorum munimenta perducere & concitare: quicquid autem arduum & magnæ curæ aut mercedis esset, in filios transferre, sic Agrippam generum, sic Drusum ac Tiberium privignos maximis bellorum imposuit ac extulit, ne quis alius à virtute, gratiâ aut opibus instructus militum studia sibi acquireret, & contra Principis molitiones compararet. Sed vitare bellum aut arcere prima cura Principi, proxima curare Pacem. Quæ ut talis esset, novis artibus jam indigebat. Harum aliquæ adversus subditos pro

imperante, quædam ſubditorum causâ repertæ, nec magis imperio Principis, quàm Civium diſciplinæ conſultum. Neceſſaria civitati quies, ut continuis civilium diſcordiarum procellis fatigata reſpiraret. Huc conſilia ſuadentium, ſpes pugnantium, vota miſerorum diu irrita aut turbata ferebantur. Tentatum diu, an reſtitui libertas, an per eam Ordinum concordia reduci poſſit, ſed privati moris corruptela, publici infamia, vires civium fractæ bellis aut diviſæ, & cunctis ſinguli potentiores viam hanc præcluſerant. Unius eſſe debuit, efficere, quod omnes cogitabant, erigere jacentia, ſolari deſperata, fovere ægra, confirmare dubia, munire invalida. Unus autem ille talis eſſe ac tantus oportebat, qui nec adverſis cederet, nec ſecundis ſolveretur, qui & finiendis gloriosè bellis, & ſalubriter condendæ paci omnibus ingenii civilis & imperatoriæ virtutis copiis ac præſidiis ſufficeret. Auguſti, qui hæc tanta geſſit, qui ſic vixit, ut victoriam pax ſequeretur & penſaret, animum ſi rectè inſpicias, pluſquam humanum dixeris, ſi vigorem talia patrandi, & immenſos ſucceſſus, paulò minus quàm divinum. Tantò magis, quantò plura his conatibus obſtabant, domi popularium ingenia, nulliuſque cladis magnitudine obliteratæ partes, & in eas

amor,

amor, foris metus exterorum, & provinciarum motus, qui ex Urbis habitu ſtatuque variabant. Ut perficere autem tanta poſſet, quanta deſtinârat, ſummus eſſe rerum arbiter & ſolus voluit, cùm ex plurium decretis tardis ſæpe aut diſſenſu dubiis egregii conatus raro admodum procedant. Verùm ne offenderet amicos libertatis nimia, & civem ſupergreſſa autoritas, artibus adverſum palam iniquos, at, ſi fallerentur, patientes fraudis aut ignaros providè graſſandū ratus eſt. Nam & multa ſimulanda erant ut honeſtè vitarentur, & diſſimulanda longè plura, ut obtinerentur. Ne proinde ſpernere, veterem Rempublicam aut abolere crederetur, omnia antiquæ poteſtatis nomina retinuit & uſurpavit, neque nova aut abuſu inviſa, quanquam multo cum honore crebrò deferrentur, ſuſcepit. Quis autem cenſeretur parum ad rem facere, rebatur, magis quantus ipſe eſſet, quantum poſſet. Titulos enim & inania à ſeculi opinione & otioſorū ſententiis fingi ſępius quàm naſci, at potentiam interiorem, Maieſtatem Principatus; ſacra regni & arcana non in vulgus mitti, ſed in aulis penes Principem & miniſtrorū potiores, nec fide minus, quàm peritiâ probatos cuſtodiri; ſpecioſa populo viſenda dari, qui imagines rerum ante ipſas habet, &

earum

earum aſpectu à conſideratione ſuæ ſervitutis callidè avertitur. Conſulatus repertum libertati nomen inſtaurandæ dominationi ſumebatur, Tribunicia poteſtas obſtringendæ plebi & ſuiſmet artibus in ſervitutem pertrahendæ petebatur. Sic munitus Cæſar cętera ſenatui reliquit, quem poſt pleraque ablata aut erepta omnibus ceſſurum prævidebat Qua occaſione appellationem Principis acri Pop. R. libertate uſitatam impigrè aſcivit, tali ſupra ceteros prærogativa, ut qui primas in Republica occupaſſet partes, nec ſecundas aliis, nec ulli ſuas invideret. Hinc mox ſacrũ illud, de quo ante dixi, & inviolabile Augusti nomen, quod divinitatis quandam effigiẽ in ipſum derivaret, admiſit. Jam potentiæ ſecurus ipſe civitati conſulendũ duxit, quæ non minus opibus exhauſta, quàm infecta pravis ſtudiis ſquallebat. Huius ordines inprimis & mox diſciplinam emendavit, certus, quales ſint, qui eminent in civitate, tales alios eſſe, alios paulatim fieri, & exempla ſæpe legibus validiora. Hactenus per factiones aut ambitum multi indigni in ſenatum aſſumpti, quos relinquere illic nefas, removere anceps videbatur. Ipſe auſus ſtrenuè & fortiter executus eſt, non ignarus multa ideò timeri, quia non tentantur, ſi tentaveris contemni. Multi autem palam ad-

verſà-

verſabantur, aut clam obtrectabant. Illos magnanimitate ſuperabat, hos ſecuritate quâdam judicii & incuriâ tranſmiſit, ignoſcere verbis non offendi ſolitus, inſidiarum ultor, ſi apertæ & conatu manifeſto, nec in pœnis irrogandis dolorem magis ſuum quàm indignitatem ſceleris ulciſcebatur. Maieſtati quoq; ſedulò proſpexit, ne in illam turbulentis omnia licerent. Facta tamen duntaxat arguebantur, dicta impunè erant. Certum enim eſt, non tam aboleri rigidis cognitionibus malevolos, quam ali, non tam premi, quàm accendi, & ſi puniātur, acrius renaſci. Adimit nimirum obſtinatis animis curam ſui lubido obtrectandi, quæ moroſius coercita, procacius erumpit. Leges dedit, quibus Pace & Principe viveretur, Jura promulgavit, quorum ipſe nexu ſolveretur, ſanctionem reperit, per quam illi omnia in omnes, & in ipſum nemini vel minimū liceret. Juſtitiæ patronum ſe offerre, moderari jura & intendere, ſolvere legū nodos aut interpretari. Nam præcipuum hoc Principum eſt munus, qui Juſtitiæ fruendæ cauſa præſunt & leguntur. Patres comitate & præcipuis honoribus, plebē donis, quibus tempeſtivis potius quàm ſumptuoſis uſus eſt, aulam continentia ſuoque maxime exemplo ſuaviter delinire, largiter replere, conſtanter moderari,

Magiſtratuum vocabula ſervare, vindicare comitia, delibare poteſtatem, obſequia præmiis, merita æſtimatione, virtutes benevolentiâ, artes gratiâ pignorare pariter ac demereri. Affectum fide, fidem conſtantiâ, conſtantiam opere cognoſcere ſimul & cenſere. Poteſtatem temperanter, Maieſtatem civiliter, honores moderatè ſuſcipere & exercere, Civem Domino, Senatorem Principi miſcere: priorum temporū mala præſentib. bonis expungere & expugnare. Religionum ſacra antiquis cærimoniis reſtituere, & antiquitatis reverentiâ augere. Judiciorum onera in Senatum transferre, quo maior ſpecies libertatis eſſet, commoda ſibi reſervare. Urbem ædificiis, ædificia molibus, ſpectacula ſumtibus inſtruere & illuſtrare. Nihil temerè moliri, nihil properanter aggredi, nihil inconſultè perſequi. Annonâ famem publicam, congiariis inopiam ſublevare, & utrobique magis propenſionem voluntatis quam neceſſitatem donativi oſtentare. Memoriam nominis, geſtorum famam, monumenta virtutis cuſtodire diligenter, promovere fortiter, expectare fidenter. Doctrinarum pretia uſu, ſapientiam opere, delectum judicio æſtimare, arrogantiam munerū averſari, odiſſe ſordes, vetare cōmiſſiones. Diſciplinam domus pro dignitate ſtatus, familiam ex uſu do-

mus

mus,ſervitia ex operarum modo continere imperio, finire numero, diſpēſare munijs. Flagitiis ſuorum iraſci, non frangi, ferre amicorum vitia, æſtimare dotes, penſare officia. His aliiſq; artibus utebatur Princeps prudentiæ ſummus, regnandi vetus, gloriæ cupidus. Quam ne integram aſſequeretur, quædam intervenerant. Rigor in puniendis ſontibus, & quanquam noxiis ſupplicia indicta reprehendebantur. Conjugii raptus, conjugis impotentia, neceſſitudinum probra infenſis animis accepta. Et inprimis illa plaga in Germania nulla quidem Principis culpa, ſæva tamen & gravis accepta, multum famæ eius inter ſuos, apud exteros opinioni detraxit, more quodam hominum, Ducum fata aut ſucceſſus imperantiū fortunæ tribuere; quod profectò qui ſentiunt, plura dicunt, quàm intelligunt. Nam fortunā ſuām Reges habent, habent gentes, id eſt, præſentiam cœleſtē, quæ intervenit ipſorum rebus, & auſpicia ſtatus publici diſpenſat. Manſit tamen ſuū Paci decus, manſit artibus quîs nitebatur. Et pars meriti cenſenda talem condidiſſe, quæ ad poſteros tranſiret.

Atque hoc eſt illud Pacis nobiliſſimæ exemplum, quod concuſſum Orbem recreavit, collapſum reſtituit, feſſum erexit. Nos quoque, Auditores, temporum noſtrorum memores, &

præsenti felicitate læti meliorem & sinceram, &quod D.O.M. audiat annuatque, æternam expectamus. Satis jam eventuũ, satis casuum, vidimus quid fortuna belli anceps haberet, quid calamitas miserãdum. Vetera civilium bellorum mala diuturnitate, magnitudine, varietate vicimus, excessimus. Pretia tot certaminum nulla & irreparabiles jacturæ, Sacriportum, Pharsaliam, Philippos, nota calamitatũ publica nomina, mediâ in Germaniâ spectavimus, luximus. Quotiens adversas unius corporis acies & flumina infecta sanguine civili, vidimus, audivimus, legimus. Marios ac Sullas dehonestamenta patriæ & ulcera utinam hæc ætas non tulisset! Et Julii nobis & Catilinæ & Antonii fuerunt. Ambiguos apices aut excussos, Regum Principumq; mortes, exilia & fugas, novimus, accepimus, doluimus. Excidia urbium, vastitates gentium, divisiones agrorum, prescriptiones civium meminimus, regio cruore respersi sumus. Victa armis libertas aut asserta, terror omnibus intentatus, plerisque pernicies, non mos, non jus, & legum vincula ensibus rupta in argumentum prolixioris memorationis, nisi tempus transiisset, vocarentur. Graviora delictis remedia, & naturâ infirmitatis humanæ tardiora solatia quàm mala; vota miserorum, spes

omnium

omniũ afflixerunt iniquitate, torſerunt morâ. Donec tandem per innumeras ambages, & toties revolutum converſionis publicæ orbem omnia in ſe redirent. Viſum ſic Numini concutere potius ſtatum noſtrum, quàm evertere, premere ad tempus, quàm delere. Quod nunc agnoſcunt omnes, ſentiunt experti, miſeri fatentur, poſteri vix credent, & annaliũ aliquando fidem accuſabunt. Unam gentem tot per annos tantis cladibus exhauſtam, tot bellorum motibus oppreſſam, tamen ſubſtitiſſe, illi ad quos hæc pervenient, ſtupebunt. Cum armorum curis, pręliorũ proſperis & adverſis cuncta tenerentur, locũ paci inter avidos certaminum aut ſuetos extitiſſe, ſecutura tempora non capient. Magnum ſanè fuerit & egregium, Auguſtum, tot bellorum fluctibus jactatum & in partes ſciſſum imperii corpus, firmaſſe concordiâ, collegiſſe otio, conſervaſſe diſciplinâ. Longè tamen maius eſt, quod ſeculo huic non humanæ viribus induſtriæ, non ingenii ſolertis arte, ſed merâ & manifeſta Dei gratia obvenit. Quanti enim operis ſit, adultas ſpacio, robuſtas ſucceſſu, inſtructas armis, fœderibus diviſas diſtractaſque partes unire ſtudiis, vincere ratione, infringere prudentia, tollere conditionibus, nemo novit, niſi experientia imbutus, negotiis

 admo-

admotus, usu eruditus. Dei manum hic & digitum agnoscimus, colimus, adoramus. Ut tam firma ea sit, quàm faustis est ominibus accepta, Numinis benignitatem veneramur. Votum omnium & nostrum est, ut quàm diutissime felices simus. Cui voto complementum atque vires Deus immortalis & Pax dabunt. Ille Stator nostræ gentis atque Tutor; fida hæc & inconcussa. Portum hîc, non stationem expectamus, tutum & perpetuum laceræ Reipublicæ receptum, non temporarium aut malefidum. Velocior est calamitas salute, dolor medicina, ægritudo sanitate. Bellum sua secũ mala trahit, bona pacis utendo demum cognoscuntur, valescunt spatio & confirmantur. Malis artibus ab impetu efficacia, à lenitudine impedimentum est, bona consilia mora proficiunt & æstimantur. Ruptâ autem, quod Tu Deus immortalis, Tu invicte, Tu æterne, ab hac gente, ab hac ætate quàm longissime avertes, huius Pacis, qua recens coivimus, copulâ, quid aliud quàm bella omnium inter se gentium existent. Totus enim Orbis Europæus causæ Germanorum aut societate illigatus, aut vicinitate est conjunctus, quem commoto semel status nostri orbe moveri pariter necesse est. Itaque assiduè providendum illis, qui in publica rerũ humanarum

specu-

ſpecula fortunas omniúm & fata moderantur. Pacem equidem habemus, ſed ſervare partam maius eſt, quàm peperiſſe. Uti enim iſtud Dei ac felicitatis opus eſt, ita illud ratiōis, quam gubernat Deus. Te verò, ſumme Pacis Autor, Rerumpub. Conditor ac Soſpitator, DEUS immortalis, ſolus & principii & finis expers, idem tamen omnium principium & finis, quem fundatorem ac rectorē gentis noſtræ verè nominamus, hac ſolenni voce formulaq; obteſtor atq; precor, cuſtodi, cōſerva hanc PACEM, hunc Statum, quem æternum præſtabis. Beneficium hoc Tuum, ut lætū nobis, ut ſalubre, ut perenne ſit, rogamus. Inimicos eius ac quieti publicæ infenſos à finibus noſtris, mœnibus atque cervicibus depelle, tranquillitatis curam animis, cuſtodiam conſiliis infunde, ſucceſſumque, quem afferre aut de ſe ſpondere nemo mortaliū poteſt, à Te ſuffice, & actionib. adſpira. Ita nobis aliquando ſalvam hanc Remp. atq; incolumē in ſua ſede cernere cōplectiq; liceat, maneantq; fundamenta eius nullis ſubruta cuniculis, nullis expugnata machinis aut technis, maneat memoria & honos in animis hominum, in æternitate temporum, in fama rerum, veriſq; olim elogiis celebretur iſtud non tam imitamentū, quam exemplum

PACIS illius AUGUSTÆ, TRIUMPHATRICIS, GLORIOSÆ. DIXI.

ERRATA.

A. VI, 10. leg. *mandaret*. 32. *primam (cuius flammas latius sparsas sanguis restinxit) certaminum*. 33. *quas*. Tr. *VII*, 11. *tamen*. 13. *crudeliter*. 24. *tusque*. 30. *genus VIII*, 18. *dignitate*. *B. IV*, ult. *bonorum*. *VIII*, 8. *invenere*. C. I, 25. *quàm*. *IV*, 1. *contra*. *VIII*, 2. *aut*. *D. V*, 20. *turpiter*. *VI*. 2. *illum*. *VII*, 15. *agitabant*. *E. III*, 12. *habere obsides in*. *IV*, 18. *tuto com*.